

Ärikeeld enne ja pärast 2021. ja 2022. aastal jõustunud muudatusi

Kristiina Padu

Advokaadibüroo RASK advokaat

Kõnekeeles kasutatakse ärikeelu mõistet tihti selle olemusest laiemas tähenduses, pidades ärikeelu all silmas kõiki ettevõtlusega seotud keelde. Ärikeeld on üksnes pankrotimenetluses kohaldatav piirang, millega kohus saab keelata isikul olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija või prokurist (pankrotiseaduse¹ (PankrS) § 91 lg 1 ja lg 2). Eesti õiguskorras on lisaks ärikeeldudele olemas veel karistusõiguslikud tegutsemiskeelud (karistusseadustiku² (KarS) § 49) ja ettevõtluskeelud (KarS § 49¹) ning majandushaldusametuse kehtestatav majandustegevuse keeld (majandustegevuse seadustiku üldosa seaduse³ (MSÜS) § 36 lg 1).

Ärikeeld on eespool nimetatutest kõige levinum ettevõtlusega tegelemise piirang. Äriregistri andmetel on siinse artikli kirjutamise seisuga kehtiv ärikeeld 198 isikul, ettevõtluskeeld aga ainult 2 isikul. Majandustegevuse registri tegutsemiskeeldude nimekirja andmetel ei ole ühelgi isikul kehtivat majandustegevuse keeldu (vt ka MSÜS § 51 lg 1 p 5, § 55, registrist nähtub 1 arhiveerimata majandustegevuse keeld, mille kehtivus on siiski lõppenud 2019. a). Samuti näeb MSÜS § 51 lg 1 p 5 ette, et majandustegevuse registris kajastatakse tegutsemiskeelud, kuid kehtivaid tegutsemiskeelde registrist ei nähtu. Seejuures vanim kehtiv ärikeeld on aastast 2002.

Aastatel 2015–2022 tehtud maksejõuetusõiguse revisjoni⁴ tulemusel vastuvõetud pankrotiseaduse muudatused tõid kaasa mitmeid olulisi uuendusi ärikeelu kohaldamisel. Need muudatused puudutavad nii füüsilisest kui ka juriidilisest isikust võlgnike pankrotimenetlusi ning annavad täiendavalt ärikeelu taotlemise õiguse maksejõuetuse teenistusele. Muutunud õigusliku olukorra valguses on sobiv aeg pöörata tähelepanu ärikeelu olemusele ja tähendusele ning sellele, kas varasemas kohtupraktikas tehtud järeldused on endiselt kohaldatavad.

Ärikeelu eesmärk

Ärikeelu eesmärgid on Riigikohus varasemas praktikas mitmel korral avanud ning need eesmärgid on oma olemuselt jäänud suuresti samaks ka toimunud õiguslikest muudatustest sõltumata. Riigikohus on ärikeelu tähendust ja eesmärgid käsitlenud enamasti juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral vastavalt PankrS § 91 lg-s 2 sätestatule ning PankrS § 19 lg-tes 1 ja 3 nimetatud isikute suhtes. Sellegipoolest kehtivad samad põhimõtted ka füüsilisest isikust võlgniku suhtes ärikeelu kohaldamisel PankrS § 91 lg 1 kohaselt, seda enam, et 05.01.2021 jõustunud PankrS § 91 lg 1 muudatustest tulenevalt ei kohaldata ka füüsilisest isikust võlgniku suhtes ärikeeldu enam automaatselt pankroti väljakuulutamisel.

¹ [RT I, 01.03.2023, 12.](#)

² [RT I, 06.01.2023, 4.](#)

³ [RT I, 06.04.2021, 5.](#)

⁴ [Justiitsministeerium. Maksejõuetusõiguse revisjon.](#)

Esmalt on oluline esile tuua, et ärikeelu kohaldamine ei ole kohtu suvaotsustus ja ärikeelu kohaldamise vajadus peab olema põhjendatud. Ärikeelu eesmärk ei ole isikute karistamine selle eest, et nende kaastoimimisel tegutsenud juriidiline isik on pankrotistunud. Tänapäeval käsitatakse maksejõuetust valdavalt vaid ebaõnnestumisena, mis tuleb ületada.⁵ Selles osas erineb ärikeelu kohaldamine ka karistusõiguslikest tegutsemis- ja ettevõtluskeeldudest, mis on oma olemuselt lisakaristused ning millel on seega karistuslik eesmärk. Ka ei ole ärikeelu eesmärk isiku vastu algatatud kriminaalmenetluse tagamine.⁶ Ärikeelu kohaldamise eesmärk ja vajadus seisneb avalike huvide kaitsmises ning piirdub enamasti pankrotimenetluse kestusega.⁷

1992. a pankrotiseaduse algses redaktsioonis⁸ ei olnud praeguse PankrS § 91 lg-ga 2 sarnast normi. Selle § 35 sätestas üksnes ettevõtluse keelu füüsilisele isikule (sarnaselt kehtiva PankrS § 91 lg-ga 1). 1992. a pankrotiseaduse seletuskirjas ei märgitud selle sätte kohta midagi. PankrS § 91 lg-ga 2 sarnane ärikeeld lisati pankrotiseadusesse 18. detsembril 1996 vastu võetud ja 1. veebruaril 1997 jõustunud Eesti Vabariigi pankrotiseaduse muutmise seadusega (§ 35 uue lg-na 2). Selle eelnõu seletuskirjas selgitatakse seadusemuudatust järgmiselt: „Selle sätte lisamise tingis praktikas korduvalt tõusetunud probleem – pankrotistunud juriidilise isiku juhid jätkavad kohe uutes äriühingutes juhtidena. Seaduse parandus võimaldab kohtul seda õigust piirata, parandus on suunatud nn pankrotimeistrite vastu.“ Sellest võib järeldada esmajoones seadusandja soovi takistada ühe juriidilisest isikust võlgniku pankroti põhjustanud isikutel teha sama teiste juriidiliste isikute puhul.⁹ Riigikohtu praktika kohaselt on PankrS § 91 lg 2 eesmärk kolmandate isikute preventiivne kaitse, tõkestamaks ärikeelu subjektile toime panna uusi võimalikke süütegusid või tekitada kolmandatele isikutele kahju.¹⁰ Seega seisneb ärikeelu peamine eesmärk selle preventiivses mõjus, mis on suunatud tulevikus võimaliku kahju tekitamise vältimisele.

Ärikeelu preventiivne mõju seisneb ka selle kohaldamise võimaluses endas, mis mõjutab isikuid käituma õiguskuulekalt. Kuigi ärikeelu rakendamise korral ei mõjuta kaasnevad piirangud nt isiku saamist (sh valimist) juriidilise isiku juhatuse liikmeks ega sellena tegutsemist¹¹, peab isik siiski ärikeelu alla kuuluvatest tegevustest hoiduma, sh juhatusest tagasi astuma. Registripidaja saab ärikeelu all oleva isiku juhatuse liikmena või muu esindusõigusliku isikuna registrisse kandmise avalduse esitamisel või registrisse kantud esindusõiguslikule isikule ärikeelu määramisel kohustada juriidilise isiku juhatuse koosseisu seadusega kooskõlla viima (vt äriregistri seaduse¹² § 41 lg-d 6 ja 7). Samuti võib keelu rikkumisega kaasneda karistusõiguslik vastutus vastavalt KarS §-le 373, s.o rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus.

⁵ RKTkm 3-2-1-124-9 p 17; RKTkm 3-2-1-70-00; RKTkm 3-2-1-26-00.

⁶ RKTkm 3-2-1-124-9 p 16.

⁷ RKÜKo 3-2-1-134-16 p 34 ja p 38.

⁸ [RT I 1997, 18, 302.](#)

⁹ RKTkm 3-2-1-124-9 p 14.

¹⁰ RKTkm 3-2-1-124-9 p 15; RKTkm 3-2-1-158-04 p 12; RKTkm 3-2-1-70-00; RKTkm 3-2-1-26-00.

¹¹ **K. Saare.** TsÜS § 31 komm, p 3.6.4. – Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura, 2023.

¹² [RT I, 05.05.2022, 1.](#)

Ärikeelul on ka pankrotimenetluse tagamise funktsioon. Ärikeeldu võib kohaldada pankrotimenetluses kerkida võivate takistuste ärahoidmiseks. Juriidilisest isikust võlgniku pankrotiasjas on menetluse tagamise eesmärgil siiski piiratud tähendus, kuna võlgniku vara käsutamise õigus läheb üle pankrotihaldurile ning ärikeelu kohaldamisega ei ole võimalik tagada isiku kättesaadavust pankrotimenetluses. Füüsilisest isikust võlgnikule kohaldatava ärikeelu puhul on pankrotimenetluse tagamise eesmärk mõnevõrra laiem. See võib suurendada tema võimalikku motivatsiooni aidata ärikeelust vabanemise lootuses kaasa menetluse kiiremale toimumisele¹³, samuti on kohtupraktikas ärikeeldu kohaldatud, et takistada võlgnikul menetluse ajal uute kohustuste võtmist.

Riigikohus on varem näinud ärikeelu ühe eesmärgina ka pankrotivõlgniku ja tema võlausaldajate kahju hüvitamise nõuete tagamist¹⁴, kuid on hiljem selgitanud, et seda eesmärki saab ärikeeld täita üksnes piiratud. Seadusest ei tulene juhatuse liikmete laialdast isiklikku vastutust juriidilise isiku kohustuste eest. Kui lisakohustuste võtmise takistamist võiks iseenesest näha ka ärikeelu seadmise põhjendusena, ei tagaks ärikeeld seda siiski sisuliselt. Samuti tuleb arvestada, et ärikeeld piirab isiku võimalusi tulu teenida ja oma vara suurendada, mistõttu võib tulemus olla ka hoopis vastupidine ehk kahju hüvitamise nõuete täitmist pärssiv.¹⁵

Ärikeelu näol on seega tegemist mõjusa tööriistaga eelkõige selle preventiivses tähenduses, mis aitab takistada võlgnikul toime panna uusi võimalikke süütegusid või tekitada kahju kolmandatele isikutele. Seejuures füüsilisest isikust võlgniku puhul võib ärikeeldu pidada vajalikuks kõige tõenäolisemalt juhul, kui tegemist on ühtlasi ettevõtjaga. Need ärikeelu kohaldamise eesmärgid on ka muutunud õiguslikus olukorras jäänud suuresti samaks ning muudatused pankrotiseaduse regulatsioonis seonduvad eelkõige ärikeeldude kohaldamise eeldustega.

Hiljutised muudatused ärikeelu kohaldamisel juriidilisest isikust võlgniku pankroti väljakuulutamisel

Alates 01.02.2021 kehtiva PankrS § 91 lg 2 kohaselt võib kohus juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral määrata, kes PankrS § 19 lg-tes 1 ja 3 nimetatud isikutest ei või pankrotimenetluse lõpuni olla juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija või prokurist. Kohus peab ärikeelu kohaldamist põhjendama ning määrama ärikeelu kohaldumise ulatuse. Kohus kohaldab ärikeeldu eelkõige siis, kui isik on teinud PankrS § 28 lg-s 2 nimetatud raske juhtimisvea, sealhulgas võib raskeks juhtimisveaks olla pankrotiavalduse õigeks ajaks esitamata jätmine. Kohus, kuulanud ära halduri arvamuse, võib isiku taotluse alusel lõpetada ärikeelu ka enne pankrotimenetluse lõppu.

Võrreldes varem kehtinud redaktsiooniga on nende isikute ring, kellele juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral võib määrata ärikeelu, jäänud samaks. Küll aga ei ole enam võimalik keelata sellel isikul olla ettevõtja. Samuti näeb säte olulise muudatusena ette täiendavad tingimused, mida kohus peab ärikeelu kohaldamisel arvesse võtma ja järgima. Need tingimused

¹³ RKTkm 3-2-1-124-09 p 19; RKTkm 3-2-1-158-04 p 12; RKTkm 3-2-1-26-00.

¹⁴ RKTkm 3-2-1-26-00; RKTkm 3-2-1-158-04, p 12.

¹⁵ RKTkm 3-2-1-124-09 p 20.

on seotud Riigikohtu varasema praktikaga, eelkõige määrusega tsiviilasjas nr 3-2-1-124-09, milles Riigikohus tõlgendas ärikeelu kohaldamist niivõrd rangelt, et praktikas PankrS § 91 lg 2 alusel ärikeelde enam tegelikult ei kohaldataudki.

Riigikohus leidis, et PankrS § 91 lg 2 alusel saab ärikeeldu kohaldada üksnes isiku suhtes, kes on pannud pankrotistunud juriidilist isikut juhtides suure tõenäosusega toime kuriteo, kuid keda ei ole selle eest veel süüdi tunnistatud (põhjendatud kuriteokahtlus) ning kelle puhul on tõsine oht, et ta võib ärikeelu kohaldamata jätmisel toime panna uusi samasuguseid kuritegusid. Ärikeelu kohaldamiseks ei piisanud väärteokahtlusest või üksnes võimalikust kahju tekitamisest.¹⁶ Seadusandja leidis, et Riigikohtu tõlgendus ei taga PankrS § 91 lg-s 2 sätestatud eesmärke, mistõttu otsustas ärikeelu kohaldamise eeldusi seaduses täiendada. Muudatus viidi sisse Riigikogu menetluses ning selle eesmärk oli muudatusettepanekute seletuskirja kohaselt senisest tõhusamalt rakendada juriidilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses ärikeeldu.¹⁷

Muudetud PankrS § 91 lg 2 sätestab, et ärikeelu kohaldamise eelduseks on eelkõige, kuid mitte ainult, raske juhtimisvea tegemine. Raskeks juhtimisveaks loetakse võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumist tahtlikult või raske hooletuse tõttu (PankrS § 28 lg 2). Raske juhtimisviga võib seisneda ka muus kui pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustuse rikkumises. Seadus siiski seda, milles raske juhtimisviga võib seisneda, täpselt ei ava.

Riigikohus on leidnud, et raske juhtimisviga võib seisneda näiteks selles, kui juhatus ei kutsu osanike koosolekut kokku olukorras, kus osahingul on netovara järel vähem kui seaduses sätestatud osakapitali minimaalne suurus (äriõigustik¹⁸ (ÄS § 171 lg 2 p 1) või juhatuse liige rikub pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustust (ÄS § 180 lg 5¹). Seejuures võttis kolleegium arvesse, et nende kohustuste täitmata jätmise eest on seadusandja ette näinud kriminaalvastutuse.¹⁹ Alates 01.01.2015 (vt KarS § 385¹ kehtetuks tunnistamine) ei näe seadus enam pankrotiavalduse õigeaegse esitamata jätmise eest ette kriminaalvastutust. Sellegipoolest tuleb seda pidada raskeks juhtimisveaks ka kehtiva õiguse kohaselt. Samuti sätestab ärikeelu kohaldamise kontekstis PankrS § 91 lg 2 raske juhtimisveana pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustuse rikkumise. Seeläbi tagatakse, et ärikeelul oleks preventiivne mõju, mis suunaks isikud õigeaegselt ja piisavalt varakult esitama pankrotiavaldust. See omakorda tagab pankrotimenetluse läbiviimise võimalikkuse ja peaks kaasa tooma menetluste raugemise vähenemise.

Muid võimalikke näiteid raskest juhtimisveast kehtiv seadus ette ei näe. Kuni 31.12.2003 kehtinud pankrotiseaduse²⁰ § 60 lg 3 sätestas loetelu, mida võis pidada raskeks juhtimisveaks. Alates 01.01.2004 kehtivas pankrotiseaduses jäeti see mõiste paindlikkuse huvides määratlemata ja kohtupraktika sisustada.²¹ Varem kehtinud loetelu rasketest juhtimisvigadest

¹⁶ RKTkm 3-2-1-124-09, p 15.

¹⁷ [Pankrotiseaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 195 SE.](#)

¹⁸ [RT I, 23.12.2022, 34.](#)

¹⁹ RKTkm 3-2-1-137-04, p 10.

²⁰ Pankrotiseadus – RT 1992, 31, 403.

²¹ **P. Varul.** Võlgniku vastutus pankroti korral. – Juridica 2003, nr 7, lk 453.

võib siiski näidetena eeskujuks võtta. Nii oli raske juhtimisviga kuni 31.12.2003 kehtinud pankrotiseaduse tähenduses juriidilise isiku vara enda huvides kasutamine, juriidilise isiku nimel enda huvides tehingu tegemine, juriidilise isiku vara või võetud laenu kasutamine juriidilise isiku huvide vastaselt enda või mõne teise isiku huvides, juriidilise isiku vara varjamine, juriidilise isiku kohustuste põhjendamatu suurendamine, vara väärtuse ebaõige kajastamine juriidilise isiku bilansis, näiliku või nõuetele mittevastava raamatupidamise korraldamine, sealhulgas näilike maksete ja võlgade kirjendamine, kapitali soetamine juriidilisele isikule äärmiselt ebasoodsatel tingimustel, suure laenu võtmine või andmine, kui on ilmne, et laenu tagasi maksta või tagasi saada ei ole võimalik, või juriidilist isikut kahjustanud muud enda huvides tehtud teod, mis põhjustasid juriidilise isiku maksejõuetuse.

Lisaks sätestati seaduses, et kohus peab ärikeelu kohaldamist põhjendama. Nii on tagatud, et ärikeeld kohaldatakse ainult nendel juhtudel, kui see on vajalik ja eesmärgipärane. Kohus peab määrama ka ärikeelu ulatuse. Ärikeeldu ei tohi ilma põhjenduseta määrata kõike hõlmavalt ega laiemalt, kui see on vajalik lähtuvalt ärikeelu kohaldamise eesmärgist ja asjaoludest konkreetsel juhul. Näiteks võib keelata isikul tegutsemise äriühingu juhatuse liikmena finantsvaldkonnas tegutsevas äriühingus, kuid lubada jätkata tegutsemist korteriühistu või jahiseltsi juhatuse liikmena. Kohus saab ärikeelu kohaldumise täpselt piiritleda. Samuti on kohtul võimalik isiku taotluse alusel lõpetada ärikeelu kohaldamine juba enne pankrotimenetluse lõppu. See on põhjendatud juhul, kui ärikeeluga ei ole enam võimalik tagada selle kohaldamise eesmärke, näiteks on ära langenud oht, et isik paneb toime täiendavaid süütegusid või võiks tekitada kahju kolmandatele isikutele. Sellisel juhul peab kohus ära kuulama ka halduri arvamuse.

Seega on hiljutiste muudatuste tulemusel muutunud PankrS § 91 lg 2 alusel ärikeelu kohaldamine juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral PankrS § 19 lg-tes 1 ja 3 nimetatud isikute suhtes oma eelduste poolest laiemaks, sidudes selle eelkõige raske juhtimisvea tegemisega. Täiendavalt on aga seaduses sätestatud tingimused, et ärikeelu kohaldamist tuleb põhjendada ning kindlaks määrata keelu ulatus.

Hiljutised muudatused ärikeelu kohaldamisel füüsilisest isikust võlgniku suhtes

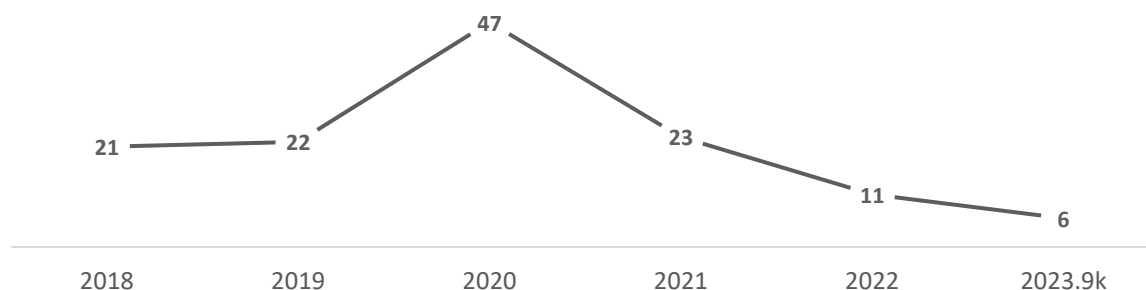
Esimene oluline muudatus seoses füüsilisest isikust võlgniku suhtes ärikeelu kohaldamisega seisneb selles, et ärikeeld ei tulene enam seadusest pankroti väljakuulutamise tagajärjena, vaid ärikeelu seadmine tuleb iga kord vajaduse korral kohtumäärusega otsustada. Kuni 04.01.2021 kehtinud PankrS § 91 lg 1 kohaselt ei tohtinud füüsilisest isikust võlgnik tema pankroti väljakuulutamisest kuni pankrotimenetluse lõpuni kohtu loata olla ettevõtja, juriidilise isiku juhtorgani liige, juriidilise isiku likvideerija ega prokurist. Seega kehtis füüsilisest isikust võlgnikule automaatne ärikeeld alati pankroti väljakuulutamisel ning selle keelu leevendamiseks vajas isik kohtu luba. Alates 05.01.2021 kehtiva redaktsiooni kohaselt see nii enam ei ole ning kohus peab vajaduse korral otsustama, kas füüsilisest isikust võlgniku suhtes on üldse vaja rakendada ärikeeldu.

Ärikeelu määramine tähendab isiku jaoks põhiõiguste märkimisväärset riivet, näiteks töökoha valiku vabaduse (Eesti Vabariigi põhiseaduse²² (PS) § 29 lg 1), ettevõtlusvabaduse (PS § 31) ja omandi kasutamise vabaduse (PS § 32 lg 2) riivet. Seetõttu ei ole ärikeelu igakordne automaatne kohaldamine õigustatud. Olukorras, kus ärikeelu seadmisel puudub eesmärk, näiteks ei aita see konkreetsel juhul kaasa pankrotimenetluse läbiviimisele ega aita hoida ära võlgniku poolt kolmandatele isikutele kahju tekitamist, võib ärikeeld töötada ka pankrotimenetluse ja kohustustest vabastamise menetluse ühe eesmärgi, s.o võlausaldajate nõuete võimalikult suures ulatuses rahuldamise vastu, kuna takistab võlgnikul tulu teenida ja oma vara suurendada.

Kuna ärikeeld ei kuulu kohaldamisele automaatselt, tuleb iga kord kaaluda, kas ärikeeld on vajalik ja põhjendatud ning millises ulatuses tuleb seda kohaldada. Kuigi PankrS § 91 lg 1 ei näe selliseid kriteeriume ärikeelu kohaldamisel ette, tuleks lähtuda PankrS § 91 lg-s 2 sätestatust. Kohtupraktikast nähtub, et kohtud üldjuhul põhjendavad ärikeelu kohaldamise vajadust. Näiteks on kohtud füüsilisest isikust võlgnikule kohaldanud ärikeeldu põhjusel, et võlgnik on mõistetud süüdi maksualase kuriteo ja kelmuse toimepanemises ning aastaid kasutanud endaga seotud ühinguid oma sissetulekute varjamiseks ja võlausaldajate nõuete rahuldamise takistamiseks, kohustused Maksu- ja Tolliameti ees on jätkuvalt täies ulatuses täitmata, kohtu hinnangul on tõenäoline, et ärikeelu kohaldamata jätmisel jätkab võlgnik senist tegevust ja võlausaldajate huvide kahjustamist ka pankrotimenetluse ajal²³, kohtul puudub alus eeldada, et võlgnik suudab füüsilisest isikust ettevõtjana korraldada majandamisotsuseid paremini kui füüsilise isikuna enda rahalisi otsuseid²⁴, ning kohus on tuvastanud võlgniku äärmiselt vastutustundetu käitumise kohustuste võtmisel ja oma rahaasjade korraldamisel ning ärikeeldu kohaldatakse, et hoida ära võlgnikule võimalike täiendavate kohustuste tekkimine pankrotimenetluse ajal.²⁵

Seoses automaatse ärikeelu kaotamisega on mõistetavalt ja märgatavalt vähenenud ka ärikeeldude arv. Nii on äriregistri andmetel 2018. aastast kehtivaid ärikeelde kokku 21, 2019. aastast 22, 2020. aastast 47, 2021. aastast 23, 2022. aastast 11 ja 2023. aastal esimesel üheksal kuul kokku 6.²⁶

KEHTIVAD ÄRIKEELUD

²² RT I, 15.05.2015, 2.

²³ Vt Tartu Maakohtu 22. mai 2023 kohtumäärust tsiviilasjas nr 2-23-221, p 12.

²⁴ Vt Viru Maakohtu 4. aprilli 2023 kohtumäärust tsiviilasjas nr 2-23-1569, lk 8.

²⁵ Vt Pärnu Maakohtu 1. juuni 2022 kohtumäärust tsiviilasjas nr 2-22-6956, p 8.

²⁶ Esitatud statistika puhul on oluline arvestada, et selles sisalduvad nii PankrS § 91 lg 1 kui lg 2 alusel kohaldatud ärikeelud ning äriregistris on nähtavad üksnes kehtivad ärikeelud, kustutatud ärikeelud nende hulgast ei nähtu.

Kohtupraktikas esineb ka juhtusid, kus kohtud on endiselt kohaldanud varem kehtinud PankrS § 91 lg 1 redaktsiooni, s.t lähtunud võlgnikule automaatse ärikeelu kohaldumisest. Võrreldes vastavaid kohtulahendeid ja äriregistris avaldatud ärikeelde, nähtub, et juhul kui kohtuotsuse resolutsioonis ei ole ärikeelu kohaldamist selgelt kirjas, siis ärikeeldu ei ole äriregistrisse kantud. Kuna ärikeeld ei rakendu enam seadusest tuleneva tagajärjena, vaid seda tuleb kohtumäärusega isiku suhtes kohaldada, on määravaks see, mis on kirjas kohtumääruse resolutsioonis. Kui ärikeelu kohaldamist resolutsioonis kirjas ei ole, siis isiku suhtes ei ole ärikeeldu kohaldatud. Selline kohtupraktika võib kaasa tuua nii olukorrad, kus ärikeeld on jäetud vajalikul ja põhjendatud juhul määramata, kui ka olukorrad, kus ärikeeldu on kohaldatud põhjendamatu.

Juhul kui ärikeelu kohaldumine on kohtumääruse resolutsioonis märgitud, kuid seda on tehtud varem kehtinud PankrS § 91 lg-s 1 sätestatud tingimustel, on isikul võimalik määrus vaidlustada (PankrS § 91 lg 4). Sarnaselt PankrS § 91 lg-s 2 sätestatule peaks peaks ka füüsilisest isikust võlgniku suhtes saama ärikeelu kohaldamist lõpetada enne pankrotimenetluse lõppu. Samale tulemusele on võimalik jõuda ka tsiviilkohtumenetluse seadustiku²⁷ (TsMS) § 480 lg 1 alusel ärikeelu kohaldamise kui kestva toimega määruse tühistamise või muutmise teel olukorras, kus määruse aluseks olevad asjaolud või õiguslik olukord on oluliselt muutunud.

Teine muudatus seisneb ärikeelu kohaldamise ajalises ulatuses. Füüsilisest isikust võlgniku suhtes on ärikeeldu võimalik kohaldada pankrotimenetluse lõpuni, kuid mitte kauem kui kohustustest vabastamise menetluse lõppemiseni, seda eeldusel, et kohustustest vabastamise menetlus on algatatud ja see lõpeb enne kui paralleelselt läbiviidav pankrotimenetlus. Nimelt alates füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse vastu võtmisest, kui kohus otsustab lisaks pankroti väljakuulutamisele algatada ka füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetluse, algavad need samal ajal ning viiakse läbi paralleelselt. Seejuures on võimalik, et varem võib lõppeda emb-kumb menetlus, samuti ei ole välistatud nende üheaegne lõppemine. Tulenevalt saneerimise ja maksejõuetuse direktiivi (EL) 2019/1023 artikli 22 lõike 1 ülevõtmise kohustusest ei ole aga võimalik ärikeelu kohaldamisega jätkamine juhul, kui kohustustest vabastamise menetlus lõpeb enne kui pankrotimenetlus. Direktiivi mõte on, et pärast kohustustest vabastamist saab võlgnik uue võimaluse, sh võimaluse tegeleda piiranguteta tulutoova tegevusega. Kui kohustustest vabastamise menetlust ei ole algatatud ja pankrotimenetlus lõpetatakse, siis kaotab ärikeeld oma kehtivuse nagu varemgi, automaatselt (v.a PankrS § 91 lg-s 3 sätestatud juhul).

Oluline on välja tuua ka seda, et PankrS § 91 lg 1 muutmise korral ei näinud seadusandja ette rakendussätet. Sellest tulenevalt jäid kõik varasemates menetlustes seatud ärikeelud kehtima vastavalt varem kehtinud PankrS § 91 lg-le 1 kuni pankrotimenetluse lõppemiseni. Kui võlgnik, kelle suhtes kehtib ärikeeld, mis seati automaatselt seadusest tuleneva tagajärjena pankroti väljakuulutamisel, peab sellise ärikeelu kehtimist enda suhtes ebavajalikuks ja põhjendamatuks, võib ta pöörduda kohtu poole ärikeelu ulatuse ümberhindamise taotlusega TsMS § 475 lõike 1

²⁷ [RT I, 11.03.2023, 33.](#)

punkti 12² ja § 476 lõike 1 alusel. Ärikeelu kohaldamine ja selle ulatuse määramine on Riigikohtu praktika kohaselt pankrotimenetlusega seotud asi, mida menetletakse PankrS § 3 lõike 2 kolmanda lause ja TsMS § 475 lg 1 p 12² järgi hagita menetluses.²⁸ Hagita menetluse algatamiseks võib isik esitada avalduse (TsMS § 476 lg 1). Varem kehtinud PankrS § 91 lg 1 võimaldas võlgnikul esitada kohtule avalduse ärikeelu ulatuse piiramiseks ning selle tulemusena võis kohus ärikeelu ka vajaduse korral lõpetada.²⁹ Vastava avalduse alusel on kohtul võimalik kaaluda, kas ja millises ulatuses on ärikeelu kohaldamine põhjendatud, nagu seda näeb ette kehtiv PankrS § 91 lg 1.

Seega on hiljutiste muudatuste tulemusel ärikeelu kohaldamine füüsilisest isikust võlgniku suhtes varasemast oluliselt piiratum ning eeldab ärikeelu kohaldamise vajaduse ja põhjendatuse kaalumist.

Maksejõuetuse teenistuse õigus ärikeelu taotlemiseks

Alates 01.01.2022 on lisandunud õiguskorda täiendav võimalus ärikeelu kohaldamise taotlemiseks. PankrS § 192⁸ lg 4 kohaselt võib maksejõuetuse teenistus taotleda kohtult ärikeelu kohaldamist vastavalt PankrS §-s 91 sätestatule. Varem ei näinud seadus otseselt ette kellegi õigust ärikeelu taotlemiseks, sh ka mitte pankrotihaldurile. Maksejõuetuse teenistusele antud õiguse kaudu tagatakse varasemast enam ärikeelu kohaldamine põhjendatud juhtudel ning ärikeelu eesmärkide täitmine. Ärikeelu kohaldamise eesmärgid, eeldused ja tingimused sellest ei muutu. Kuna maksejõuetuse teenistus alustas tööd 2023. aasta alguses, tuleb tema tegevuse mõju selles osas veel oodata.

Ühtlasi on maksejõuetuse teenistusel õigus esitada määruskaebus määruse peale, millega kohus on kohaldanud ärikeeldu või selle kohaldamisest keeldunud (PankrS § 91 lg 4). Seda üksnes juhul, kui teenistus on esitanud taotluse ärikeelu kohaldamiseks. Kui kohus kohaldab ärikeeldu omal algatusel, puudub teenistusel kaebeõigus.

Teenistuse tegevuse mõju ärikeelu taotlemisel võib pidada eriti oluliseks nendes menetlustes, mis muidu raueksid ja mille puhul algatatakse teenistuse ettepanekul pankrotimenetluse läbiviimine avaliku uurimisena. Sellistel puhkudel on tegemist olukordadega, kus esineb kahtlus, et võlgniku maksejõuetus on tekitatud pahatahtlikult. Sageli on juhatuse liikmed, kelle tegevuse tagajärjel maksejõuetus saabus, oma kohustusest enne pankroti väljakuulutamist vabastatud. See ei välista aga nende suhtes ärikeelu kohaldamist PankrS § 91 lg-s 1 ja § 19 lg-s 3 sätestatud tingimustel, kui juhatuse liige on vabastatud oma kohustustest kolme aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist. Ärikeelu kohaldamine võib aidata piirata nende isikute poolt kolmandatele isikutele kahju tekitamisega jätkamist.

Kokkuvõte

Ärikeelu kohaldamise peamine tähendus seisneb selle preventiivses mõjus, mille kaudu on võimalik vältida uute süütegude toimepanemist ja kolmandatele isikutele kahju tekitamist.

²⁸ Vt RKTKo 22.02.2010 nr 3-2-1-124-09, punkt 27.

²⁹ Vt õiguskantsleri 05.11.2021 [vastus nr 6-1/211535/2107646](#) avaldajale.

Seega aitab ärikeeld suunata isikuid käituma õiguskuulekamalt, et vältida enda suhtes ärikeelu kohaldamist.

Varem kehtinud õiguse järgi oli juriidilisest isikust võlgniku pankroti korral tema juhtorgani liikme, likvideerija, täisühingu osaniku, usaldusühingu täisosaniku, vähemalt 1/10 suurusel osalust omava osaniku või aktsionäri, prokuristi ja raamatupidamise eest vastutava isiku suhtes ärikeelu kohaldamine tulenevalt Riigikohtu praktikast keeruline, mistõttu praktikas ärikeelde enam peaaegu ei kohaldataudki. Riigikohtu praktika kohaselt pidi esinema vähemalt põhjendatud kahtlus, et isik, kelle suhtes ärikeeldu soovitakse kohaldada, on pankrotistunud juriidilist isikut juhtides suure tõenäosusega toime pannud kuriteo ning on tõsine oht, et ta võib ärikeelu kohaldamata jätmise korral toime panna uusi samasuguseid kuritegusid. Pankrotiseaduse muudatustega täpsustati ärikeelu kohaldamise tingimusi ning eeldusi, sidudes selle varasemast enam raske juhtimisvea tegemisega, sh pankrotiavalduse õigeaegse esitamise kohustuse rikkumisega. Samuti anti ärikeelu taotlemise õigus maksejõuetuse teenistusele. Nende muudatuste tulemusel peaks edaspidi olema ärikeelu kohaldamine põhjendatud juhtudel varasemast lihtsam.

Füüsilisest isikust võlgniku puhul muutus ärikeelu kohaldamine varasemaga võrreldes aga keerukamaks. Kui varem hakkas ärikeeld seadusest tulenevalt kehtima automaatselt pankroti väljakuulutamise tagajärjena, siis kehtiva õiguse kohaselt peab kohus ärikeeldu kohaldama vastavalt vajadusele. Enamikul juhtudel ei ole füüsilisest isikust võlgniku suhtes vaja ärikeeldu rakendada. Ärikeeld võib vähendada võlgniku võimalusi tulu teenimisel ja vara suurendamisel ning seeläbi pärssida võlausaldajate nõuete rahuldamist pankrotimenetluses või kohustustest vabastamise menetluses.